

Krassói Ferenc és a Kelet-Mecseki Láthatatlanok nyomában. Az 56-os életút körvonalai egy leszármazottal készített interjú segítségével

VÁRDAI LEVENTE

Janus Pannonius Múzeum, Új- és Legújabbkori Gyűjteményi Osztály
7621 Pécs, Felsőmalom utca 9.
e-mail: vardai.levente.jpm@gmail.com

Rezümé: Az 1956. november 4–11 közötti napokban a baranyai Komló és Kisbattyán települések közelében a Jánosi-pusztai vadászház bázisként szolgált egy névtelen ellenálló csoport számára. Czuczor Ferencsel végzett kutatásunk nyomán kiderült, hogy az ottani szabadságharcosok megszervezésében két egykori cserkészvezető – név szerint Harcos Ottó és Krassói Ferenc – is jelentős szerepet vállalt.

Az itt közzétett interjúban az utóbbi személy, Krassói Ferenc (1912–1981) tanár és cserkészvezető karaktere elevenedik meg. A közlemény a pécsi ellenálló csoport eddig egy ismeretlen szervezőjének életútjába enged betekintést. Egészen a gyermekkortól kezdődően, a cserkészletben való tevékenységen át, az 1945-öt követő koncepciók perben való elítéléséről és az 1956-os szerepvállalásáról is értékes információk olvashatók. Krassói Ferenc életére rányomta a bélyegét a második világháborút követő átmeneti, majd szocialista időszak. Többek között a cserkészlet betiltása, a meghurcoltatás is szerepet játszott az 1956-os szerepvállalásában. Az interjúban említett ismerősök és Krassói hozzájuk való viszonyából megcsillannak azok a motiváló tényezők, melyek a mecseki ellenállásban való részvételéhez vezették őt és feltehetően a pécsi polgári körök további tagjait.

Kulcsszavak: Mecseki Láthatatlanok, Krassói Ferenc, cserkész, 1956-os forradalom

In the footsteps of Ferenc Krassói and the Invisibles of East-Mecsek. Biographical facts of his life reflected in an interview with a descendant

Summary: Between November 4 and 11, 1956, the hunting lodge at Jánosi-puszta, near the settlements of Komló and Kisbattyán in Baranya County, served as a base for an anonymous resistance group. The research in collaboration with Ferenc Czuczor revealed that two former scout leaders, Ottó Harcos and Ferenc Krassói, played a significant role in organizing the freedom fighters in the area.”

In this present interview, the character of Ferenc Krassói (1912–1981), a teacher and scout leader, comes to life. The publication presents biographical facts of the previously unknown organizer of the Pécs resistance group. It offers valuable information about his childhood, activities in scouting, conviction in the show trial after

1945, and his role in 1956. The life of Ferenc Krassói was heavily influenced by the transitional period following World War II and the subsequent socialist era. Among other factors, the banning of scout movement and his persecution played a role in his participation in the 1956 revolution. The acquaintances mentioned in the interview and Krassói's relationship with them reveal the motivating factors that led him to participate in the Mecsek resistance and likely influenced other members of the Pécs civil circles as well.

Keyword: Mecsek Invisibles, Ferenc Krassói, scout, 1956 revolution

Cserkészzet és fiatalkori évek¹

Krassói Ferenc arról ismert, hogy Pécssett cserkészvezető volt, majd a második világháborút követő átmeneti időszakban koncepció per áldozata lett. De mielőtt ezekre a témákra rákanyarodnánk, tekintsünk rá életének kezdeti szakaszára. Mit tudna elmondani édesapja gyerekkoráról, családjáról? Kik voltak rá hatással fiatal éveit alatt?

Apám eredetileg Krassói Kajetán Ferenc néven született 1912. augusztus 21-én Budapesten, a születési anyakönyvi kivonatában ezt írták. Major Dezső², a cserkészszövetségnek egyik vezetője a mostohatestvére volt. Az ő cserkészti indíttatása innen származhat. Egy ideig együtt éltek gyerekkorukban, de nagy volt a korkülönbség köztük. Amikor apám féltestvére született, meghalt az anyukája, akinek a testvére özvegy maradt, ott volt három Major gyerek. Köztük az egyik a Dezső bácsi, aki orvosit végzett. Apám féltestvére, aki egyben keresztapám is, Krassói Pál³ azt írta Major Dezsőről a családtörténetében, hogy Sík Sándorral⁴ együtt a hazai cserkészzet felépítői, nagynevű vezetői voltak. Dezső bácsi apunak mostohatestvére volt, hát gondolom azért ez befolyással lehetett rá. Felnőtt korukban is teljesen élő kapcsolatban voltak. Dezső bácsiék ott laktak az Operaház oldalában a Hajós utcában, én is jártam náluk. Meg lehet, hogy a cserkészzetben is találkoztak.

Kezdetben Pesten éltek, ott járt iskolába édesapám. Eléggé kavarcosan alakult a család élete a halálesetek miatt. Lényeg, hogy a féltestvére – aki a családot eltartotta – Krassói Pál 1928-ban, amikor végzett vasúti mérnökként, akkor Székesfehérvárra helyezték, és a család leköltözött oda. Ott járt apu a ciszterekhez. Van egy olyan fényképem, ahol Kaszap István⁵ cserkész társával van, mert egy csapatban voltak (*a székesfehérvári 85. sz. Zrínyi cserkészcsapatban – V. L.*). Van egy olyan idézőlevél is 1944-ből, ahol Kaszap boldoggá avatásához aput tanúnak meghívták, de ugye közbejött a háború. És a boldoggá avatásból semmi nem lett, hanem az apu börtöne lett. A fehérvári cisztereket azt tudom, rettenetesen szerette. Az ottani csapatba járt cserkészkedni. 1930-ban érettségizett, majd (onnan akkor) elvégezte az egyetemet és utána került Pécsre.

Ezek szerint Krassói Ferenc már gyerekkorától bekapcsolódott a cserkészzetbe. Feltételezhetően ez pályaválasztására is hatással lehetett, hiszen tanár lett. Tényleg közrejátszott ebben a cserkészzet? Pontosan milyen szakosként végzett?

¹ Az interjú 2023. június 28-án készült Zalaegerszegen, az interjúalany Dr. Krassói Erzsébet lakásán, majd őrzésre a Janus Pannonius Múzeum Új- és Legújabbkori Gyűjteményi Osztályának adattárába került az Ad/1807-2024. szám alatt. Az itt közölt, szerkesztett és lábjegyzetelt interjú szövegének nyelvi lektorálásáért külön köszönet illeti Radicsné Andrásfalvy Csengét.

² Major Dezső (1897–1972) orvos, cserkészvezető. A Budapesti Piarista Gimnázium diákja, majd évtizedeken keresztül az MCSSZ országos vezetőségének tagja. 1928–1934 között országos ügyvezető főtitkár, majd 1934–1936 között országos ügyvezető elnök. Egyebek mellett tábort, tisztképző tábort vezetője és cserkész kiadványok szerzője, szerkesztője.

³ Krassói (Krazsóf) Pál (1903–1978) családja történetét kéziratban összegezte.

⁴ Sík Sándor (1889–1963) piarista szerzetes, egyházi író, irodalomtörténész, cserkészvezető. Több társadalmi szervezet mellett a cserkészzet vezetésében is szerepet vállalt, a többször kiadott *Magyar Cserkészvezetők Könyve* társszerzője.

⁵ Kaszap István (1916–1935) fiatalon elhunyt cserkész, jezsuita novícius. 1930–1934 között a székesfehérvári 85. sz. Zrínyi Miklós cserkészcsapat tagja és őrvezetője. Boldoggá avatási eljárását első alkalommal 1941 októberében indították el, a második világháború idején. A szentté avatási eljárás során a katolikus egyház a *tiszteletreméltó* címet ítélte meg számára.

Magyar-olasz-francia szakon végzett, latinból nem szerezte meg a záróvizsgáját. Nem tudom, honnan szakadt apámba a tehetség, de hét-nyolc nyelven nem lehetett eladni. Magyar, olasz, francia, német, orosz, angol... Az angolok megkérdezték egyszer tőle: mennyi ideig élt Angliában? Mondta nekik, hogy soha, a börtönben tanult meg angolul. Ilyen istenadta tehetség volt. A nyelvekért odáig volt, ragadtak rá. Volt egy nagybátyja egy másik vonalon, őt Kardos Gyulának hívták és Párizsban orgonaépítő volt. Több orgonája van nyugaton. Apu egészen sokat volt náluk. De pontosan nem tudom, miért lett pedagógus, apja cipő-csizmagyártó volt Pesten a körúton, ott volt a műhelyük és üzletük. Nem tudom, apu miért ezt választotta.

Budapest, majd Székesfehérvár. Hogyan került mégis a mecsekalji városba, Pécsre? Mi állt ennek a hátterében?

Hahaha (nevet – V. L.), én csak olyat mondok, amit tudok, vagy hallomásból ismerek. A gyakorlati vizsgái nagyon jók voltak az egyetemen, de a bizonyítványa kevésbé. És valaki, aki tudott volna segíteni, hogy Pesten maradjon, azt mondta, ne haragudjon, de ezzel a bizonyítvánnyal ő nem szégyenkezik. Akkor értesült arról, hogy Pécsen a kereskedelmiben van nyelvszakos állás. Akkor azt megpályázta és megkapta, így került ő Pécsre 1936-ban.

Tehát végül is nem a szerelem vitte Krassói Ferencet Pécsre, hanem a munkalehetőség.

Nem, a szerelmet vitte magával. Előtte anyámmal megesküdtök, de nem Pesten, mert rettentő kavarcos a család. Anyám és apám édesanyái hajdan lánykorukban ismerték egymást és félig barátnők is voltak. Össze is jártak és valahogy így a fiatalok összejöttek. Úgyhogy Mezőzomborban (*Borsod-Abaúj-Zemplén vm. – V. L.*) – Tokaj mellett – volt a görögkatolikus esküvőjük. Anyám ágáról inkább görögkatolikusok vannak. Ott esküdtek meg, és akkor úgy költöztek Pécsre. Hozták magukkal a nagyanyót, apámnak az anyját, mert ő meg jóval fiatalabb volt a férjénél, így az ura halálakor ott maradt egyedül. Amíg meg nem halt 1946. január 1-én, együtt éltünk, együtt laktunk.

Pécsen belül hol laktak?

1952-ig az Inczédy Dénes utca (*ma Hunyadi út – V. L.*) 3-ban laktunk, onnan rálehetett látni a Belvárosi Plébánia kertjére, és amikor bejöttek az oroszok, utána fél évre el kellett költözni, mert ott volt az orosz parancsnokság a lakásban. Szegről végről nekünk a Gebauer Miklós kanonok⁶ rokonunk volt, a Janus Pannonius utca 4-ben lakott, és addig mi fél évig az ő vendéglakásában éltünk. Annak volt egy udvara, középső kert és végül egy üvegház. Erről van egy képem is, ott vagyunk a kertben a testvéremmel. De haza tudtunk menni, rendesek voltak a ruszok, nem tudok mást mondani. Amikor már költöztünk vissza, hoztak nekünk kristálycukrot, és azt nyalogattuk. A zongorán szép boros karikákat hagytak emlékebe.

⁶ Gebauer Miklós (1885–1958) római katolikus pap, az 1910-es években a püspöki levlévtáros. 1930-as évektől egészen haláláig ebben az ingatlanban élt. Betöltött hivatalairól lásd: ROMVÁRY 2010a, 259. Az említett épület 1988-tól a Pécsi Egyházmegyei Katolikus Karitás központjaként funkcionál. Az épület történetéről lásd bővebben: SCHMELCZER-POHÁNKA 2014, 529–559.

Érdekes nevet viselt édesapja, beszélgetésünk elején említette a Krazsóf és Kajetán neveket is. Ha jól tudom, névváltoztatásra is sor került, de több beceneven is emlegették. Hogy alakult ez a név kérdés?

Keresztapám írja, hogy 1934-ben komoly hivatali nyomásra magyarosítani kellett a vezetéknevét, akkor volt egy ilyen magyarosítási láz. Akkor apa azt mondta, hogy ő miért lenne a testvérénél más néven? Így akkor ő is a Krazsóf-ból Krassói lett. Tehát így lettek ők Krassóiak.

Viktor, Kajetán, így ment ez a név a családban. Apura a Kajetán esett, apja Viktor volt. A pécsi kereskedelmibe ment, ott olasz-francia szakos volt. Amikor oda megérkezett mint Krassói Kajetán – de szerencsére volt második neve is, Ferenc –, akkor az iskolában kérték, használja a Ferenc nevet, mert a tizenéves korosztály ki fogja nevetni, mondván mi az a Kajetán? Akkor Ferenc lett, de az egészben az a poén, hogy nagyon rövid időn belül az összes fiú tudta, hogy ő Kajetán. Onnan lett ő Kajó bá, Kajti bá. Na most a cserkészújságba szokott ő irkálni: Méla Béla⁷ meg ilyeneket. És innen ered a ZSOFKA művésznév is, ott használta. Így adódott az egész.

Ivasivka Mátyás⁸, ismert pécsi cserkészvezető, aki a második világháború után és az ún. katakombacserkészlet idején is folytatta a cserkésztevényt. Adja magát a kérdés, volt-e bármilyen kapcsolata Krassói Ferencnek és Ivasivka Mátyásnak, ismeritek egymást?

Hát hogyan, ismerték egymást. De hogy milyen volt a kapcsolatuk, ezekről apu nem beszélt nekünk. A cserkészlet betiltásakor én még kisgyerek voltam, arra az időre nem emlékszem.

Pécsett Krassói Ferenc a 141. sz. Turul cserkészcsapatnak volt a vezetője, míg Csonka Ferenc⁹ a 217. sz. KMI (Keresztény Munkás Ifjak) csapatparancsnoka volt. Kettejük között állt fent esetleg kapcsolat?

Én annyira emlékszem, hogy nem középiskolás, gimnazista gyerekeket, hanem munkás fiatalokat vezetett. Majd elájultam, mikor nemrég olvastam Csonka Ferencnél, hogy ő is, tehát ott voltak, és együtt dolgoztak. Apu ugye 1912-es, míg ahogy néztem, Csonka Ferenc 1924-es, de életük végéig kapcsolatban vol-

⁷ Krassói Ferenc 1935–1940 között valóban a Magyar Cserkész Szövetség országos szintű hivatalos lapjában, a *Magyar Cserkész*ben, „zsofka” művésznévvel több írást is közreadott. Lúke Tóni és Méla Béla volt történetének központi mókás karaktere. Lásd például: *Magyar Cserkész*, 1936. október 1. 12., *Magyar Cserkész*, 1939. december 15. 21. Érdekes, hogy 1935-ben Gümö Benőről írt történetét még Krazsóf Kajetánként szignózta. Lásd: *Magyar Cserkész*, 1935. június 1. 66.

⁸ Ivasivka Mátyás (1933–2023) karnagy, zenepedagógus, zeneszerző és cserkészvezető. Zenei tevékenysége mellett a pécsi cserkészlet szülőposztagjaként is működött. Nevéhez köthető a helyi ún. „katakombacserkészlet” megszervezése, ami a szervezet 1948-as betiltását követő cserkészmunka folytatását jelentette. Erről a témáról lásd: *ARATÓ–IVASIVKA 2006.*; *VÁRDALAI 2020*, 113–119.

Ivasivka Mátyás hagyatékában fellelhető egy 1957-es keltezésű samizdat kiadású kötet, melyet Krassói Ferencel közösen készítettek el. A kiadványban a már említett Méla Bélás történeteket gyűjtötték ki és rendezték egy csokorba. A kiadvány előlapján olvasható Krassói kézzel írt üzenete Ivasivkához: „*Szeretettel Matyinak, aki a bentli havak ellenére is komolyan viszi tovább a zászlót.*” Önmagában már ennek a könyvnek az elkészítése is jelzi, a két személy 1956 körül kapcsolatban álltak egymással. *KRASSÓI 1957.*

⁹ Csonka Ferenc (1924–1986) katolikus pap, cserkészvezető. A pécsi 217. sz. KMI cserkészcsapat tagja, majd 1949-es felszentelése után a helyi katakombacserkészlet egyik bástyája és lelkievítője. Tevékenységéért 1961-ben letartóztatták és börtönbüntetésre ítélték. Kezdetben Pécs belvárosában majd a közeli Kóvágószőlősi lánótól el plébánosi feladatokat. Életútjáról lásd részletesebben: *ARATÓ–IVASIVKA 2006*, 146–149.

tak. Apám halála után a Teleki Pál-szobor és a fekete márvány talpon kiterjesztett szárnyú turul hozzá került, pedig nekem arra nagyon fáj a fogam. De anyu odaadta a Ferenc atyának. Akkor Kővágószőlősrre (*Baranya vm. – V. L.*) került a plébániára, de hogy utána ezek hova lettek, nem tudom.

Háborút követő szerepvállalás, börtönbüntetés

Hogyan emlékszik, a háború után Krassói Ferenc a cserkészlet mellett a Kisgazdapártnak is tagja volt?

Pécsett apu aktív társadalmi életet élt, nagy kisgazda volt. Egyik szervező titkára volt a pártnak. Készült egy olyan kép, ahol a Széchenyi téren egy nagy emelvényen valami 2000 ember előtt, nagy tömeg előtt beszélt. Én akkor még nagyon kis gyerek voltam, de keresztapám szerint nem engedte kiadni nyomtatásban a szöveget. Kovács Béla¹⁰ volt a kisgazda főnök ott. Nagyon benne volt a Kisgazdapártban, és ha apu valamiben benne volt, akkor eddig (*mutat a feje fölé – V. L.*).

Térjünk rá a vádakra és a börtönbüntetésre. Édesapját 1946. november 23-án felfüggesztették tanári állásából. Az *Új Dunántúlb*an, 1946. november 28.: *Nagyarányú fasiszta diák-összeesküvést leplezett le a rendőrség, Krassói Ferenc kereskedelmi iskolai tanár országos lázadás kiépítésére szervezte meg a diákokat* – címmel jelent meg egy hosszú cikk.

1946 novemberében vitték be a rendőrségre, elégük volt már apámnak a cserkészkedéséből és kisgazda tevékenységéből. Nem tudni, hogy melyik volt a nagyobb bűn a szemükben, de talán inkább a kisgazdaság. Azért mégis érdekes, hogy bevitték a rendőrségre egyszerű kihallgatásra, de nem engedték már haza. Egypár diákot is letartóztattak vele, nem olyan nagyon sokat, de volt közülük olyan, aki állítólag egyetlen éjszaka megfehéredett (*más szóval megőszült – V. L.*) diákként. A vád az volt, hogy az iskolában lázított a diákok között, és rendszerellenes összeesküvést szőtt a demokrácia megdöntésére.

A házkutatások előtt anyu minden iratot elégetett. Alig maradt meg egy-két cserkészettel kapcsolatos irat vagy kép. Kétszer-háromszor volt házkutatás, amíg le nem zárult az ügye. Arra még emlékszem, hogy amikor jöttek a házkutatások, akkor az enyém volt az íróasztal. Úgyhogy nekem az íróasztalt kellett figyelni, hogyha valaki valamit betesz akkor ordítsak, mint a sakál. Bármit, amit utána elő tudnak venni és felhasználni bizonyítékként.

Állítólag volt egy koronatanú, ez sehol nem szerepel, ez csak itt maradt meg (*mutat a családtörténeti kéziratra – V. L.*), hogy volt egy koronatanú az Alföldön. Meg is nevezték, de nem volt ott a tárgyaláson. Keresztapám és anyám ott volt a tárgyaláson gondolván, hogy úgy is fel fogják menteni az aput. És kötelet kértek rá, tehát halálbüntetést. De apu ügyvédje, dr. Keleti István elindult,

¹⁰ Kovács Béla (1908–1959) baranyai származású kisgazdapárti politikus, a második világháborút követően kiemelkedő és ismert antikommunista politikai szereplő. Fontos baranyai szereplő, miközben 1945-től a kisgazdapárt főtitkára is. A Szovjetunióba 1947. február 25-én hurcolták el, mely dátum jelenleg a kommunizmus áldozatainak emléknapja. Erről lásd a részleteket: *MARSCHAL* 2022, 119–124.

és lement az Alföldre megkeresni az állítólagos koronatanút. S kiderült, koronatanú nincs, nem is volt, nem is létezett. Nem ismerték azon a címen, amit ott a tárgyaláson megadtak. Ezek alapján ezt a vádat ejtették, és az lett a vád, hogy nem jelentette a diákszervezkedést, vagy valami ilyesmi.

Gondolom. Akkor nagy meglepetés lehetett a halálbüntetés kiszabásának híre.

Az volt, anyám akkor teljesen kész volt. Hozzátartozik, hogy anyámat nem veték fel sehová dolgozni, tanítónő volt, és megmondták neki, akkor mehet dolgozni, ha elválík apámtól. Nem vált el, és nem is tanított soha többé. Ez volt a feltétel. Addig anyám nem dolgozott, de már a tárgyalás alatt történt ez, amikor apu fogdában volt, tehát nem engedték haza.

Az egészben még az az érdekes, hogy amikor ez a dolog kiderült Keleti István által, enyhítették a büntetést úgy, hogy apu fél év börtönt és – az én tudomásom szerint, de a nővérem is így emlékezik – öt év közügyektől és tanítástól való eltiltást kapott, és hogy öt év után sem taníthat középiskolás korosztályt. Csak általános iskolában dolgozhat. Ezen felül REF-es volt, nem tudom, tudja-e, mi az; rendőri felügyelet alatt állott. Nem hagyhatta el a várost, és minden vasárnap jelentkeznie kellett a rendőrőrsön. Így Mezőzomborba a nagyapám temetésére sem jöhetett el, ami abban az időben volt. A családi életre is nagy hatással volt ez a büntetés. Még arra emlékszem, hogy először öt hónapot töltött le, akkor kiengedték, és később még további egy hónapra be kellett vonulnia.

Melyik börtönben volt?

Pécsett. Ha fölmegyek a Megye utcáról, az ablakra rá tudnék mutatni, hogy melyik ablakba szoktunk integetni neki. Rendesek voltak ott a börtönben, eleinte kosárfonók voltak a börtön udvarában. Mi a testvéremmel gyűjtöttük a szétment demizsonokat, s vittük oda javítani, mert köztudott volt, hogy ott csinálják, vittük a munkát. Akkor mindig tudtunk az apával találkozni meg beszélni vele. Majd rájöttek, hogy több mindenhez ért az apu, és bevitték az irodába, és ott foglalkoztatták. Azt tudom csak mondani, igen rendesek voltak vele, és nem szemétkedtek. Még arra emlékszem, hogy ott a börtön előtti meredek utcában mindig szánkóztunk, és apu az ablakban volt. De még jobb volt, mikor a szánkóval a lépcsőn sétáltunk fel, és félúton megállva felnéztünk az ablakra. Szóval ilyen volt akkoriban a világ.

Amikor édesapja, Krassói Ferenc börtönben volt, és édesanyja nem dolgozhatott, akkor miből tudtak megélni? A háború után amúgy is nehéz lehetett az élet.

Nem tudom, hogy a dr. Bruhács János¹¹ név mond-e Önnek valamit, cserkészvezető volt Pécsett. Sokat találkoztam vele, fényképeket tudok mutatni a gyerekeiről, a szőlőjükről. Nála volt szőlőmunkás az apu, nála volt a közszerűs üzletében, ő dolgoztatta és fizette. De Bruhács János nemcsak a munkaadója volt a nehéz időkből, hanem a két család között életük végéig barátság, összejáró kapcsolat volt. Sokat őnála dolgozott, és akkor utána a Székesegyház plébániái hivatalában kapott munkát. A pécsi püspökségen valamilyen adminisztrátor

¹¹ Bruhács János jogász és iparos, a pécsi 10. sz. P.Á.R. cserkészcsapatnak volt tagja, 1930–1932 között a csapatot vezette, mint csapatparancsnok. Emellett számos cserkész tábor parancsnoka, programok szervezője. Néhány cikket szintén közölt a *Magyar Cserkészben*, a gyakorlati őrsvetetés témakörében. Például: *Magyar Cserkész*, 1932. április 1. 80. Tevékenységéről lásd bővebben: *RADOCHAY-IVASIVKA* 1948.

lehetett, fél-háromnegyed évig abban az időben, amíg nem taníthatott iskolában. De dolgozta, ami éppen adódott. Az anyu, szegényem, a kioszkba sütött sörkifliket meg ilyeneket, hát valamiből meg kellett élni.

Családjuk eléggé benne volt a pécsi polgári körökben. Sok mindenkit ismertek, kapcsolatban voltak sokakkal. Mikor ez a börtönbüntetés volt, akkor Ön iskolába járt. Érte-e akkoriban valamilyen hátrányos megkülönböztetés?

Így volt, pedig a szüleim akkor kerültek csak Pécsre nemrég, és egyből beilleszkedtek. Az én tanítónémim alattunk lakott ott az Inczedy Dénes utca 3-ban. Mi az emeleten, ő a földszinten. Kicsi a világ, úgyhogy az égadta világon semmi nem ért engem. Azt se tudom, tudták-e egyáltalán, hogy mi történt apuval.

De volt egy érdekes történet, amikor apu börtönben volt. Egyszer kopogtatnak az ajtón, szegény anyám ajtót nyitott, és egy fiatalember volt az. Ne tessék félni, jóbarát vagyok – mondta. Egy hokedlit kért, fölállt a hokedlire, és a polcról elővarázsolt egy pisztolyt, tudta, hova kell nyúlnia. Mondta nekünk, hogy apu küldte őt, és elvitte a pisztolyt. Hogy ki volt ez, azt nem tudom, de erre emlékszem, mert olyan megrökönyödés volt emiatt a családban. Anyám majdnem elájult. Ha a házkutatásnál találják meg, akkor vége lett volna.

Krassói Ferenc az eltiltást követően ismét a tanári pályára léphetett. Emlékszik, mely iskolákban tanított? Könnyedén talált akkor állást?

Amikor lejárt apu eltiltása, és elkezdhetett tanítani csak általános iskolában, akkor évente tettek különböző iskolákba ide-oda. A legelső iskolája Villányban (*Baranya vm. – V. L.*) volt a határsávban. De hát oda teszik a politikai foglyot?! Később Kaposzsekcsőn (*Tolna vm. – V. L.*), majd úgy él bennem, hogy Szentlőrincen (*Baranya vm. – V. L.*) két évet tanított. Naponta ingázott vonattal, ilyenkor mi nem nagyon találkoztunk vele. Ekkor én voltam a kisinasa, amit addig ő csinált otthon házimunkát, én vettem át tőle. Tehát akkor a hajnal elvetette, és éjjel ért haza. Mi ekkor már fönt laktunk a Virág utca-Mihály utca sarkán, és ő onnan járt munkába. Aludtunk már, mikor éjszaka hazaért. Azt sem tudom pontosan, Komlóra (*Baranya vm. – V. L.*) mikor került tanítani, de gondolom azért, hogy bányászváros, kommunista város, új város jellege miatt úgyse tud mit csinálni. Na és akkor ott a Belvárosi Általános Iskolában megfeneklett, délelőtt ott, majd este a szakjaiból kifolyólag a Bányaipari Technikum esti tagozatán is tanított felnőtteket. Párhuzamosan végezte ezt a két munkát.

Krassói Ferenc pedagógus volt, így adja magát a kérdés: az úttörőkkel kapcsolatba került-e? Hiszen az úttörő csoportok az iskolahálózathoz voltak kötve.

Az úttörőkkel nem volt kapcsolata, ez biztos. De egy olyanra emlékszem, hogy az 1960 körüli néhány évben gyerekcsoportokkal körbeciciklizte a Balatont, csak ennyit tudtunk róla, de hogy milyen keretek között zajlott ez, azt nem tudom.¹²

¹² Egykori tanítványa Lónay Ferenc – osztályfőnöke 1956–60 között Krassói Ferenc volt – a Komlói Belvárosi Iskolából így emlékezett vissza ezekre az utakra: „*Felejthetetlen évek voltak 1957 és 1958, amikor kertékpártúrára vitt bennünket. Ma is emlékszem az ,57-es az útvonalra, amit sebességváltó nélküli drótszamarainkkal teljesítettünk: a Komló és Dombóvár (Tolna vm. – V. L.) közti szakaszt vonattal tettük meg, majd Dombóváron nyeregbe pattantunk, és bemelegítésként feltekertünk a Balatonhoz, majd néhány nap alatt körbetekertük a tavat. Egyszemélyes katonasátrakat gomboltunk össze 2 személyesekké, azokban töltöttük az éjszakákat. 30-40 kilométert tettünk meg naponta. A következő évben a meglévő tapasztalataink alapján még nagyobb*

Az 1956-os események megélése

Komlói munkája biztos pontot jelentett, mikor kitört az 1956-os forradalom. Édesapja ekkor ismét bekapcsolódott a politikába? A családban nem volt ebből az aktív politikálásból probléma? Édesanyja mit szolt ehhez?

Hát dehogynem, ugyanazt szolta hozzá, mint a cserkészethez. Sokat volt anyu egyedül velünk. És azt tudom, hogy 56-ban ott volt apu a kiscgazda gyúlésen. Korábban telefonon szóba került, hogy akkor volt egy cserkészgyúlés, ahol ott volt apu, na arról nem tudtunk, de a kiscgazdáról igen. Én voltam apámnak a „védnöke”, mentem vele, és a háta mögött álltam. A zakóját kellett húzkodnom hogyha láttam, hogy szólni akar, jelezve: hallgasson. A Nagy Lajos alatti épületben volt a gyúlés valamelyik nagy teremben. Ez hulla biztos, hogy 56-ban volt, tele volt a helyiség, és nekem ott kellett őriznem, hogy ne szólaljon meg.

Miért kellett őrizni? Ki akarta elérni, hogy ne szólaljon fel a Kiscgazdapárt gyúlésén?

A család, anyám.

Sikerült rávennie a csöndben maradásra?

Sikerült, muszáj volt. Azután a 1945 utáni múlt után muszáj volt. Ki tudta akkor még, hogy ilyen nagyon rövid életű lesz az egész 56?!

1948-ban megszüntetik a cserkészszövetséget, betiltják, az úttörőmozgalomba olvad be. Ennek ellenére Pécssett Ivasivka Mátyásék az illegalitásban tovább folytatták a cserkészteket. Édesapja börtönbüntetését követően tartotta-e a kapcsolatot a cserkészekkel? Később 1956-ban a Pécsi Cserkészkerület gyúlésére is sor került, ahol Harcos Ottó¹³ mellett Krassói Ferenc is ott volt.

Mi nem tudtunk róla, hogy lett volna kapcsolata a cserkészettel. Csak erre mondom én azt, hogy azért járhatott el így apu, hogy a családból még kivenni se tudják, ha esetleg tudnak valamit. Tehát ezzel védett minket. Még csak az kellett volna, hogy a lakásunkon cserkész egyeztetés legyen, anyám frászt kapott volna. Úgyhogy én köpni-nyelni nem tudtam, amikor erről az egész Kelet-Mecseki Láthatatlanokról értesültem.

Ekkor mi Pécssett laktunk, onnan járt dolgozni. Azért is nem tudtunk mi semmit az 56-os dolgairól, mert ezeket Komlóról intézhette. Ez a cserkész dolog, ez fű alatt ment, mi nem tudtunk semmit anyámmal. De hogy az öreg ördögbe nem tudtunk mi róla 56-ban? Ha csinált is valamit apu 1956-ban, a hatalomtól büntetést nem kapott érte. Pedig ott voltam, amikor a Nádorról leverték a vö-

kihívás elé állított bennünket - és önmagát. Komlóról bicikliztünk fel a Balatonig, és tettük meg a kört a már ismert módon.” Az ifj. Czuczor Ferencnek címzett e-mail-es adatközlésre 2024. szeptember 22-én került sor.

¹³ Harcos Ottó (1921–1990) tanár, költő és irodalomtörténész. 1940-ben a pécsi Pius Gimnáziumban tette le érettségijét vizsgáját, később az ott működő 673. sz. Piusz cserkészcsapat parancsnokaként is működött. 1956-os forradalom alatt újjáalakuló pécsi cserkészkerület gyúlésének résztvevője. Czuczor Ferenc és Várdai Levente kutatásai nyomán derül fény arra, hogy 1956-ban a Kelet-Mecseki Láthatatlanok munkáját támogatta. Róla lásd még: *ROMVÁRY* 2010a, 290–291.

rös csillagot. Ott álltam a Görcs¹⁴ mellett, aki a Leöweynek volt az igazgatója. A Nagy Lajos sarkán ott álltunk, és néztük, föntről hogyan verik le.

Van-e esetleg ezen felül valamilyen emléke az 1956-os pécsi eseményekkel kapcsolatban?

Amikor ott laktunk fenn a Virág utca sarkán, akkor a Tettye utcába jártunk fel az élelmiszerboltba. Jártam én kenyeret venni meg ilyesmit. Ide a bököt, de kapualjról kapualjra mentünk, mert hát máshogy nem lehetett, hiszen löttek a Mecseki Láthatatlanok is. Meg a Gyuri út – ahogy a Tettyére felfelé kell menni a Tettye utca végén – alján állt egy tank. Amikor mentem át az úttesten a boltig, akkor a tanknak kinyílt az ajtaja, és kimászott belőle egy katona. Hallottam egy dörrenést, és a katona putty, leesett a tankról. Tehát a Mecseki Láthatatlanokról én tudtam, még azt is, hogy a Dömörkapunál ott hármat-négyet ki is nyírtak. De a kelet-mecsekiekről mikor értesültem, leesett az állam.

Szeretnék rákérdezni édesapja Horváth János újságíróval való esetleges kapcsolatára. Ő is segítette az ottani ellenállókat, és később meg is hurcolták ezért. Van bármilyen emléke róla, ismerős esetleg ez a név?

Nincs, sajnos nincs. Tényleg minden ilyet eltitkolt. És nem tudok rájönni, hogy miért. Csak ezt tudom, hogy a családot védte, meg anyut.

Élet a forradalmat követően és rehabilitáció

Édesapja börtönbüntetése miatt érte a családot a későbbiekben bármilyen atrocitás? Személyesen az Ön életútjára volt bármilyen hatása?

Azt sem tudom, hogy engem hogyan vettek fel az egyetemre. Jó hát kitűnő voltam, de mindjárt érettségi után 1959-ben felvettek Pécssett az orvosira, 1965-ben végeztem. Azt már utólag tudtam meg, hogy ki volt az, aki a fizikán onnan bentről segített, mert az nem volt egyértelmű, hogy apa ügye után engem felvesznek az egyetemre. Lakatos Tibor, meg azt hiszem, valamilyen Judit néni ismerték apát, és ezért segítették a felvételnél, ahogyan tudták, egyengették az utam.

Az Ágoston térre jártam iskolára, és az osztályfőnököm később felvett gimnazista koromban a Bártfa utcai KISZ csoportba. Hogy legyen egy papírom, mondhassam azt, KISZ-tag vagyok. Kétszer jártam életemben gyűlésen, és ezt megtudták az egyetemen. Akkor a városi KISZ bizottságra berendeltek, ott beültettek egy székre, s rám irányították a reflektort, azt se tudtam, kik, hányan vannak ott. Innen-onnan kérdezgettek: Ministrálok-e még? – tették fel a kérdést. Mondtam nekik, hogy ha ezt kérdezik, akkor biztosan tudják, ministrálni a fiúk ministrálnak, nem a lányok. A többire nem emlékszem, csak erre a szitura, hogy milyen érzés, amikor így vallatják az embert. Nagyon rossz emlék.

¹⁴ Görcs László (1916–1985) tanár, iskolaigazgató. 1948–1976 között a pécsi Leöwey gimnázium igazgatója, mely nevet az ő vezetése alatt vette fel az intézmény. Életéről lásd: *ROMVÁRY* 2010a, 266.

A végzés után meglett volna a helyem Pécssett, de közölték velem: rossz káder vagyok, nem maradhatok a városban. Föl voltak sorolva az orvosi munkahelyek, és be kellett jelölni, hova szeretnék menni. Amiket én megjelöltem, egyiket sem kaptam meg. A maradék helyek jöttek – ahova nem jelentkezett vagy ment senki – azt még felkínálták. Gyerekgyógyász akartam lenni, de így lettem szemész, olyan hely volt. De azóta is fáj a szívem Pécsért, megmondom őszintén.

Az orvosi egyetem végeztével Ön Zalaegerszegeen kapott munkát, itt tudott elhelyezkedni. Szüleinek Pécssett hogyan alakult a lakhatása az évek során?

Na az is egy olyan érdekes történet volt, hogy a Virág utca-Mihály utca sarkán lévő ház valakinek a tulajdona volt, és kiutalták nekünk. Amikor már oda beköltöztünk, nem egész egy héten belül a tulajdonos megjelent, hogy beköltözzik. Na ekkor a tanácsnál észbe kaptak, hogy valamit elrontottak, és akkor csináltak neki egy lakást a Széchenyi téren az IBUSZ fölött, most Hild udvar. Na most egy idő után apuék cseréltek vele, hogy legyen már a sajátjába a nyomorult. Iszonyú kellemetlen helyzet volt, de ez megtörtént. Később azt az épületet is kiürítették, és akkor kaptak lakást az első pizsamába¹⁵. Akkor Szalai András volt az utca neve (*ma Nagy Lajos király út – V. L.*). Oda hurcoltuk mindig a gyerekeket, mert orvosként nem volt szabadság, nyáron az óvodában meg négy hét szünet. Két hétig nem lehet szögre akasztani a gyerekeket. Így is külön-külön kellett ügyelni a férjemmel, mert mindketten orvosok voltunk. Ezért van viszonylag sok nyári kép szüleimmel és gyerekeimmel.

Korábbi telefonos beszélgetésünk alkalmával egy fél szóból úgy értesültem, hogy Krassói Ferencnek volt egy nagyobb sérülése. Talán bányabalesetből kifolyólag?

Van egy kép az esküvőről 1965-ből. Ezen a képen utoljára van még az apunak két lába. Egy hónap múlva amputálták a lábát. Bányabaleset volt. Hogy kicsit több pénzt keressen, a barátai hozzásegítették, hogy a nyári szünetben egy hónapig lent dolgozzon. Nővérem is nem sokkal azelőtt ment férjhez, kellett a pénz. Akkor a föld alatt volt a pénz, szóval a föld alatt dolgozott. Iszonyú fáradt volt már, az utolsó héten elkapta a lábát egy csille, és letépte. Úgyhogy egy jó évig a komlói kórházban feküdt. Ez 1965 júliusában volt. Utána nagy kegyvel a pécsi Köztársaság téri iskolában taníthatott, és onnan ment nyugdíjba. Volt hivatalos nyugdíja. Múlábbal tudott járni, de mindig kisebesedett neki a lába.

Járt ide utána Zalaegerszegre is, Vlorexe volt. Ez egy vászon tetejű három kerékű jármű mozgássérülteknek. Hosszú volt, de végig rózsafüzéreztek az utat, mert nagyon vallásosok voltak a szüleim. Emlékszem, gyerekkoromban engem a Jókai térre küldtek a „cserkész rózsafüzéréért” (imagyűrű), lehet csak ők hívták így, de én így ismertem meg ezt. Mikor meghalt, akkor Pécssett temették el, de 2000-ben áthoztuk Zalaegerszegre a sírját.

Miben hunyt el édesapja? Hova temették?

Ez egy érdekes dolog. Magántanítványai voltak különböző nyelvből. Azt határozottan tudom, hogy Dr. Romhányi György a kórboncnok professzor volt az egyetemen, azzal angolul latinozott. Na most pont egy ilyen óra után, ki-

¹⁵ Ezeket a pécsi panelházakat jellegzetes, csíkos mozaikos burkolatuk alapján nevezték el a helyiek. Mára az eredeti díszes burkolatot az épületek külső hőszigetelése elfedi.

kísérte este a tanítványát. Anyu szólta neki, hogy gyere, kész a vacsora, és vacsorázzunk. Apu ahogy befordult a konyhába, összeesett, és azon nyomban meghalt. Előtte még aznap volt nála a háziorvosa, és azt mondta: hú de jól van, Feri bácsi. Kiderült, hogy óriási hátsófalli infarktusa volt, olyan kiterjedt volt, hogy abból nem lehet életben maradni.

Előtte évben, 1980-ban jöttek a kis Trabanttal ide, Egerszegre hozzánk azért, hogy én bevigym a kardiológáira, nézzék meg a szívét, mert rendetlenkedik. Késő estig beszélgettünk a konyhában, és másnap mentünk be a kórházba, és nem engedték haza. Azt mondták, hogy az út közben amikor ő úgy érezte Pécs és Egerszeg között, valami nem stimmel, akkor kapott egy infarktust. Elég sokáig bent is volt, de utána ő még autózott. Egy évre rá halt meg, de egy pillanat alatt.¹⁶

A rendszerváltás után új szelek fújtak, rehabilitációk és kárpótlások ideje következett be. Csaladjuk kérvényezte Krassói Ferenc nevének tisztázását?

1992-ben anyu Pécsről megkérte a rehabilitációról a papírt, ez meg is van. Ebben leírják, hogy semmisnek kell tekinteni az ítéletet. Kárpótlást is kapott anyu, de nem emlékszem már az összegre. Apu halálakor anyu egyedül maradt Pécsen, ezért elköltözött ide hozzám Zalaegerszegre. A pécsi lakás tanácsi volt, elcserélte egy itteni tanácsi lakásra, amit a rendszerváltás után részben a kárpótlási összegből megvettünk. Ez volt a hozadéka.

A 2007-es *Magyar Nemzet*-ben megjelent egy *Tükörírás* c. cikk arról, hogy apu tárgyalása után volt egy másik eljárás, ahol a koncepciók perben sokkal nagyobb büntetést kaptak a vádlottak.¹⁷ Utólag nézve szerencse, hogy aput az első körben ítélték el, mert így viszonylag olcsón megúszta, rövidebb ideig került börtönbe. Apu Perr Viktorral¹⁸ is kapcsolatban volt, de nem tudom, hogyan.

Felhasznált irodalom

ARATÓ L. – IVASIVKA M. 2006: Sziklatábor. Budapest, 2006, 146–149.

KRASSÓI F. 1957: Méla lükeségek, lüke mélaságok. Magánkiadás. Pécs, 1957.

MARSCHAL A. 2022: Támadás a Kisgazdapárt ellen: Kovács Béla elhurcolása. In: Házi B. et. al. (szerk.): „Ma demokráciát, holnap szocializmust”: A diktatúra kiépülése és működése 1944–1956. Budapest, 2022, 119–124.

¹⁶ Krassói Ferenc 1981-es haláláról és temetéséről röviden a pécsi sajtóban hírt adott a család. Lásd: *Dunántúli Napló*, 1981. november 10. 7.

¹⁷ Az említett cikk itt olvasható: *Magyar Nemzet*, 2007. június 2. 33. Az említett koncepciók per áldozata öt és fél évet töltött különböző börtönökben.

¹⁸ Perr Viktor (1891–1964) római katolikus pap, politikus és országgyűlési képviselő. 1924–1947 között Pécssett az Emericanum – püspöki fiúnevelő intézet – vezetője volt. Helyi napilapok szerkesztése mellett 1930-tól tagja a Független Kisgazdapártnak, a baranyai szervezet vezetője. A második világháborút követően is a párt tagja, szervezője. Életútjáról bővebben: *ROMVÁRY* 2010b, 126.

- RADOCHAY I. – IVASIVKA M.* 1948: Csapattörténet. A 10. sz. P.Á.R. cserkészcsapat története 1931–1948. Pécs, 1948.
- ROMVÁRY F.* (szerk.) 2010a: Pécs Lexikon I., Pécs, 2010. 259., 266., 290–291.
- ROMVÁRY F.* (szerk.) 2010b: Pécs Lexikon II., Pécs, 2010. 126.
- SCHMELCZER-POHÁNKA É.* 2014: A Janus Pannonius utca 4. számú, hajdani káptalani ház és a Virágház. In: Csóka-Jaksa H. – Schmelczér-Pohánka É. – Szeberényi G. (Szerk.): Pedagógia - oktatás - könyvtár: Ünnepi tanulmányok F. Dárdai Ágnes tiszteletére. Pécs, 2014, 529–559.
- VÁRDAL L.* 2020: A pécsi cserkészlet a szocializmus időszejében, In: Tuboly-Vincze G. (szerk.) XVII. Országos Grastyán Konferencia előadásai. Pécs, 2020, 113–119.
- VÁRDAL L.* 2024: Beszélgetés Tillai Auréllal, a pécsi cserkészlet történetéről. A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 57 (2024) 181–200.